

DOI: 10.18427/iri-2017-0021

A tanulás hatásai a felnőttek egzisztenciális biztonságérzetére

© Kispálné Horváth Mária

**Nyugat-magyarországi Egyetem Regionális Pedagógiai Szolgáltató és Kutató
Központ, Szombathely**

kispalne.horvath.maria@nyme.hu

Szakirodalmi áttekintés a felnőttkori tanulás egzisztenciális biztonságérzetre gyakorolt hatásairól

Pozitív tanulási hatások, lehetőségek

A felnőttkorban történő formális tanulást számos tényező indítja el illetve befolyásolja, azonban a leggyakoribb és a legerősebb dominanciájú tanulási motívumok az egyének egzisztenciális helyzetével kapcsolatosak. A felnőttek formális – iskolarendszerű és azon kívüli – képzésekben való részvételének legfontosabb mozgatórugójává – a folyamatos gazdasági és foglalkoztatási változásokhoz való alkalmazkodás miatt – munkaerő-piaci helyzetük javítása vált (Fehérvári, 2000; Kraiciné Szokoly, 2004; Óhidy, 2006; Török, 2006). Ez megvalósulhat pozíciószerző vagy pozícióerősítő formában is (Engler, 2011).

Ugyan a szakképzettséget biztosító végzettség egyre kevésbé jelent biztonságot napjaink munkaerőpiacán, azonban nélküle szinte lehetetlen a megfelelő foglalkoztatási pozíció megtalálása (Beck, 2003). A harmadik világba történő munkahelyexport hatására a fejlett országokban általánosságban csökken a munkaerő-kereslet, de ez a folyamat kevésbé érinti a magas tudáskomponensű munkákat, irántuk megmarad az igény (Almási, 1997). Emellett a technológiai változások is újradefiniálják a foglalkoztatási és foglalkozási struktúrát, a munkafolyamatokat és a dolgozók funkcióit (Castells, 2005). A szűkülő és szelektáló munkaerő-piaci kereslet a speciális szaktudású, magas tudásszintű munkaerőt ismeri el (Almási, 1997; Artner, 2006). Mindezek alapján a magasabb végzettségűek foglalkoztatási helyzete kedvezőbb. Kevesebb köztük a munkanélküli, magasabb jövedelemmel rendelkeznek, könnyebben mozognak a munkaerőpiacon. Ha elbocsátásuk miatt új állást kell vállalniuk, kevésbé kell jövedelemcsökkenést elszenvedniük (Stiglitz, 2005). Annak eredményeként, hogy a magasabb végzettségűek többéves elméleti és gyakorlati oktatásban részesültek, melyek során magasabb fokú ítélő- és kezdeményezőképessegre tettek szert, mint az alacsony végzettségűek, velük szemben a bizalom szintje is magasabb a munkahelyeken (Fukuyama, 1997). Mindebből adódóan a felnőttek tanulásában alapvető fontosságú az utilitarizmus és a praktícizmus, hiszen számukra kiemelten fontos indíték, hogy tanulásuknak konkrét és közvetlen tényleges hasznosulása legyen foglalkoztatási helyzetükre, jövedelmi viszonyaikra, életkörülményeikre, összességében egzisztenciális biztonságérzetükre (Cross, 1982; Török, 2006).

Mindezek alapján tehát a felnőttkori tanulás beruházás, melynek több módon való megtérülése – többek között az egyén emberi/gazdasági, társadalmi, kulturális tőkéjére vonatkozóan – feltételezhető (Engler, 2011). Az emberi tőkébe történő befektetés legfontosabb minőségi formája az oktatás – beleértve a felnőttoktatást, felnőttképzést is –, melynek hozama abban áll, hogy növeli az egyén tudását, szakértelmét, kompetenciakészletét és jövedelemteremtő képességét (Schultz, 1983). Az egyének beruházási döntéseik meghozatalánál nemcsak azt mérlegelik, hogy azok milyen jelenlegi haszonnal bírnak, hanem azt is, hogy a jövőben milyen haszonra számíthatnak (Becker, 1996). Különösen igaz ez a felnőtt tanulók esetében egy többéves képzésben való részvételnél. A formális tanulásnál – a felnőttek iskolázottsági szintjének emelkedése és a munkaerőpiacon is hasznosítható kompetenciáinak bővülése miatt – az egyéni megtérülés legfontosabb aspektusa az egzisztenciális helyzettel kapcsolatos. Az iskolázottsági szint emelkedésével kapcsolatos egyéni megtérülési rátákat vizsgáló kutatási eredmények alapján a legkifizetődőbb felnőttképzési befektetések általános iskolai végzettséggel rendelkezők számára szakképzettséget szerezni, valamint főiskolai diplomával rendelkezők számára egyetemi végzettséget szerezni (Polónyi, 2004).

Negatív tanulási hatások, nehézségek

Napjaink gyors és folyamatos gazdasági és munkaerő-piaci változásai miatt az oktatásba történő befektetés és megtérülése közötti logika felborulhat. A megszerzett végzettség nem feltétlenül jelent biztonságot napjaink munkaerőpiacán, így a képzési költségek megtérülése is kétségessé válik. Ráadásul egyre hangsúlyosabb a munkaerőpiacon a formális végzettség és a tényleges képességek közötti különbségtétel, hiszen e kettő nem minden esetben jár együtt. Ez a lényege az élethosszig tartó tanulás paradigmájának 2012-ben megjelent új generációjának, a „képességpolitikának” („skills policy”). Ebben a szemléletben – ellentétben a formális végzettségek megítélésével – nagyon fontos nemcsak a képességek kialakítása, hanem azok használata (különbéféle munka- és élethelyzetekben) és leépülése, eltűnése is. Napjainkban egyensúlytalanság tapasztalható a képességkínálat és a képességkereslet között, mivel alacsonyabb formális végzettséggel, de magasabb kompetenciákkal akár sikeresebbek lehetünk a munkaerőpiacon (Halász, 2013). Mindez befolyásolja a felnőtteket a tanulásukkal kapcsolatos döntéseik meghozatalakor, hiszen a beruházásuk jövőbeni hasznosságát nehezen tudják előre kiszámítani, illetve bizonytalanok vélik azt (Becker, 1996). Egyes szakemberek egyenesen úgy vélik, hogy az újkapitalizmusban nem az emberi tőkébe történő befektetés, hanem az abból való „kifektetés” jelensége érvényesül. Ennek oka, hogy az emberi tőkével foglalkozó elméletek, illetve a velük kapcsolatos költséghaszonmutatók a hosszú távra tervező reálgazdaságban tudnak csak érvényesülni, nem napjaink gazdaságában, amely rövid távra koncentrált, és amelyben túlságosan nagy arányban van jelen a fantomgazdaság (Mátrai, 2016).

A főként formális képzésekkel kapcsolatos közvetlen és közvetett – materiális jellegű – költségek egyébként is jelentős anyagi terhet rónak a tanuló felnőttek többségére. A közvetlen költségek közé tartoznak a tandíj, az utazási és a szállásköltségek, a könyvek és az eszközök árai. A közvetett költségek materiális jellegű elemei között jelenhetnek meg a tanulmányokra fordított idő pénzbeli értéke, a halasztott belépés a munkaerőpiacra, a jelenlegi jövedelem egy részének feladása, az otthoni tevékenység kieséséből származók költségek, például a háztartási munka

és a gyermekfelügyelet átruházása (Engler, 2011). Mindebből adódóan a felnőttkori tanulási motivációra negatívan ható tényezők között az egyik legfontosabb a felnőttek pénzügyi korlátai (Györgyi, 2004; Mayer, 2004; Szigeti Tóth, 2009).

A felnőttként tanulók egzisztenciális biztonságérzetét továbbgyengíthetik a nem támogató munkahelyből adódó problémák. A kollégák és a munkahelyi vezetők negatív hozzáállása az érintett munkavállaló tanulmányaihoz, a tanulás miatti esetleges hiányzások és helyettesítések, a munkaidő beosztásból adódó komplikációk nehezítik, bizonytalanná tehetik a felnőtt tanuló munkahelyi pozícióját (Kerülő, 2010).

Kutatási eredmények a felnőttkori formális tanulás egzisztenciális biztonságérzetre gyakorolt hatásairól

A vizsgált populáció rövid, témához illeszkedő bemutatása

A Szombathelyen folytatott kérdőíves kutatásban 874 felnőtt vett részt, akik az adatfelvétel idején legalább két hónapja valamilyen formális felnőttképzési forma keretében képezték magukat.

39%-uk a felsőoktatásban tanult részidejű képzésben levelező tagozaton, 30%-uk szellemi szakmai, 16%-uk fizikai szakmai képzésben vett részt, 8%-uk vizsgára is felkészítő nyelvtanfolyamot látogatott, míg 7%-uk érettségi bizonyítványt adó középiskolai részidejű képzésben tanult.

A válaszadók 71%-a dolgozott az adatfelvételkor, felük az állami, közel másik felük a piaci szférában, míg 6%-uk a nonprofit szektorban. A nem dolgozók 43%-a tanuló, 38%-a munkanélküli volt, míg 17%-a kisgyermeket nevelt otthon.

16%-uk teljes mértékben az igényeinek megfelelő színvonalon élt, további 54%-uk is inkább jónak értékelte az aktuális anyagi helyzetét.

Az egzisztenciális tanulási motívum dominanciája

A formális felnőttképzésben tanuló válaszadó felnőttek tanulási motivációiban alapvető fontosságú az egzisztenciális motívum. Ez összhangban áll az andragógiai szakirodalomban olvasottakkal (Cross, 1982; Kraiciné Szokoly, 2004; Óhidy, 2006; Polónyi, 2004), valamint mások kutatási eredményeivel (Engler, 2011; Fehérvári, 2000; Szigeti Tóth, 2009; Török, 2006) is. A megkérdezettek számára döntő, hogy tanulásuk elősegítse a megfelelő munkaerő-piaci státuszuk megtartását, illetve elérését. Esetükben a négy legerősebb tanulási motívum közül három az egzisztenciális helyzetükkel, biztonságérzetükkel kapcsolatos. Kiemelten fontosnak tartják a formális tanulás szerepét a megfelelő állás megtalálásában, hasonlóképpen megtartásában és a várhatóan magasabb jövedelmet. Az egzisztenciális tanulási motívumok közül kevésbé lényeges a válaszadók számára a jelenlegi munkáltató elvárása és a mostani munkahelyen történő előrelépés lehetősége miatti tanulás, bár ezeket az okokat is a felnőtt tanulók 60 illetve 51%-a inkább vagy nagyon fontosnak tartja. A pályamódosítás miatti formális tanulás is a felnőttek felének (48%) motivációrendszerében jelen van.

A tanulás finanszírozása

A formális módon tanuló felnőttek számára a képzés – amely akár több évig is tarthat – számos közvetlen anyagi költséget jelent. A válaszadók 31%-a számára egyáltalán nem okoz nehézséget a képzés finanszírozása, és további 24%-uk is úgy véli, hogy viszonylag könnyen tudja finanszírozni a tanulmányait. Viszont 15%-uktól ez nagy anyagi áldozatot követel és további 31%-uk számára jelent nehézséget. Tehát a válaszadók többsége, 55%-a számára egyáltalán nem vagy inkább nem okoz problémát a képzés finanszírozása. Ez alapján viszonylag jónak értékelhető a helyzetük más kutatásban részt vevő felnőtt tanulókéhoz képest (Györgyi, 2004; Mayer, 2004; Szigeti Tóth, 2009).

A képzés finanszírozásában és a tanulmányok egyéb módon való segítésében fontos szerepe lehet az inaktívak esetében az állami foglalkoztatási intézményeknek, míg a munkavállalóknál a támogató munkahelynek. A 248 fő formális képzésben tanuló, inaktív válaszadó felének az illetékes munkaügyi kirendeltség semmilyen formában nem támogatja a tanulmányait. 30%-uknak a képzési díj egészét, míg 5%-uknak a képzési díj felét finanszírozza az állam. Az összes inaktív ötöde (23%) keresetpótló juttatásban részesül a képzési ideje alatt, míg tizedüknek (11%) a tanulással kapcsolatos utazási költség kifizetését vállalja át a munkaügyi szervezet. A munkanélküliek esetében a különféle állami támogatási formák kissé gyakoribbak. 43%-uk semmilyen formában nem kap állami támogatást, viszont 46%-uknak a képzési díj egészét, 5%-uknak a képzési díj egy részét, míg 12%-uknak az útiköltséget finanszírozza az állam. 38%-uk keresetpótló juttatásban részesül. A 622 fő formális képzésben részt vevő és dolgozó válaszadó szintén felénél a munkahely nem támogatja a tanulást (1. sz. táblázat).

1. sz. táblázat. A dolgozó felnőttek formális tanulásának munkahely általi támogatásával kapcsolatos kerekített relatív gyakorisági adatok

<i>munkahely általi támogatási formák</i>	<i>összes dolgozó</i> (N=622)	<i>közalkalm. köztisztv.</i> (N=208)	<i>alkalm. állami vállalatnál</i> (N=73)	<i>alkalm. piaci szférában</i> (N=196)
Bármilyen támogatásban részesülés	50%	54%	66%	42%
Képzési díj egészének kifizetése	15%	13%	33%	13%
Képzési díj egy részének kifizetése	8%	7%	10%	8%
Útiköltség kifizetése	5%	6%	11%	3%
Tanulmányi szabadság biztosítása	19%	27%	15%	14%
Egyéb támogatási formák	9%	11%	7%	8%

19%-uknak tanulmányi szabadságot biztosít a munkáltató, 15%-uknak kifizeti a képzési díj egészét, 8%-uknak egy részét, 5%-uknak pedig az útiköltségét. A válaszadó munkavállalók 9%-a egyéb támogatási módokat sorolt fel, melyek többsége a rugalmasabb munkaidő biztosításával, a helyettesítés megoldásával és az iskolai gyakorlatok munkahelyen történő teljesítésével kapcsolatosak.

A munkahelyi támogatások terén az állami vállalatoknál dolgozó alkalmazottak helyzete a legjobb (csak 34%-uk nem kap semmilyen támogatást), a piaci szférában dolgozó alkalmazottaké a legrosszabb (58%-uk nem kap semmilyen támogatást), míg a közalkalmazottak, köztisztviselők helyzete átlagos (46%-uk nem kap semmilyen támogatást). Az állami vállalatoknál dolgozók esetében az átlagnál jelentősen gyakoribb a képzési díjnak és az útiköltségnek munkahely általi

finanszírozása, míg a közalkalmazottaknál és köztisztviselőknél pedig a tanulmányi szabadság biztosítása.

A dolgozók 41%-ának nincs a főállása mellett egyéb munkája. 333 főnek (59%) van, akiknek 40%-a ritkán, 37%-a soha, míg 23%-a gyakran kénytelen lemondani az egyéb munkáit a tanulmánya miatt. Tehát a több munkával, megbízással rendelkező munkavállalók közel negyede esetében a formális felnőttképzésben való részvétel gyakran közvetlen hatással van az egyéb munkák vállalására, illetve visszamondására és így a jövedelemre is.

Munkavégzésre gyakorolt tanulási hatások

A tartós és kötött formális tanulásban való részvétel a munkavégzés mennyiségére és minőségére is hatással lehet. A válaszadók túlnyomó többségénél (76%-uknál) nem következett be változás a munkafeladatok mennyiségében a tanulás miatt. 18%-uk több feladatot lát el, mert már új feladatokkal is meg merik bízni a munkahelyén, míg 7%-uk kevesebb feladatot kap, mert tekintetbe veszik, hogy a tanulása miatt nőttek a kötelezettségei. A formális tanulás egyértelműen inkább pozitívan hat a megkérdezettek munkavégzésének minőségére, mint negatívan (2. sz. táblázat).

2. sz. táblázat. A formális tanulásnak a munkavégzés minőségére gyakorolt hatásaival kapcsolatos válaszok átlagai és összevont kerekített relatív gyakoriságuk (N = 583)

<i>a formális tanulás hatásai a munkavégzés minőségére</i>	<i>1 és 2</i>	<i>3 és 4</i>	<i>átlag max. 4</i>
Önálló munkavégzés olyan feladatoknál, melyekhez korábban segítséget kért.	36%	64%	2,73
Új és hasznos munkahelyi ötletek	39%	61%	2,61
Kollégái mondják, hogy jobban végzi a munkáját.	56%	44%	2,28
A főnöke mondja, hogy jobban végzi a munkáját.	61%	39%	2,21
Fáradtság miatti rosszabb munkavégzés	79%	21%	1,80
Időhiány miatti pontatlanabb munkavégzés	84%	16%	1,70

1 = egyáltalán nem jellemző, 2 = inkább nem jellemző, 3 = inkább jellemző, 4 = teljesen jellemző

A hat felsorolt hatás közül a négy pozitív nagyobb mértékben jellemző a válaszadók munkavégzésére, mint a két negatív. A fáradtság és az időhiány miatti rosszabb, pontatlanabb munkavégzés csak az ötödükre, hatodukra jellemző, míg az önálló feladatvégzés korábban segítséggel végzett munkafeladatoknál és az új és hasznos munkahelyi ötletek több mint 60%-uknál jelentkeznek. A kollégák és a vezetők pozitív visszajelzései a tanulás miatti jobb munkavégzésről a munkavállalók 40%-ára jellemzőek.

A kutatási eredmények összegzése

A válaszadók tanulási motivációjáról összességében elmondható, hogy felismerték, a munkaerőpiacon a képzett, magasabb végzettségű munkavállalók helyzete stabilabb, ezért a tanulásukat beruházásként értékelik, melynek legfontosabb eleme az egzisztenciális biztonságérzetük növelése a formális tanulásuk és az annak eredményeképp megszerzett – az állam által is elismert – végzettségük által.

Azonban beruházásuk megtérülésének nem csak az egzisztenciális aspektusa lényeges számukra, mivel maga a tanulás mint érdeklődésből végzett tevékenység és azok a hatásai is, melyek nem állnak közvetlen kapcsolatban a munkaerő-piaci státusszal – például a művelődés, a világ jobb megismerése, a gyerekek elismerésének kivívása – is fontosak számukra.

A tanulás finanszírozása tekintetében is viszonylag kedvező helyzetben vannak a megkérdezettek, hiszen 55%-uk számára ez nem okoz problémát. A tanuló felnőttek felét támogatják valamilyen módon a munkahelyek a dolgozók és az állami foglalkoztatási intézmények a nem dolgozók esetében. Továbbnövelheti a felnőtt tanulók egzisztenciális biztonságérzetét az is, hogy többségük véleménye szerint a tanulásuk hatására nőtt a munkavégzésük minősége.

Irodalomjegyzék

- Almási Miklós (1997). *Napóra a Times Square-en. A pénz forradalma az ezredvégen*. Budapest: Kávé Kiadó.
- Artner Annamária (2006). *Globalizáció alulnézetben. Elnyomott csoportok – lázadó mozgalmak*. Budapest: Napvilág.
- Beck, Ulrich (2003). *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Budapest: Századvég.
- Becker, Gary S. (1996). Preferenciák és értékek. In Lengyel György, & Szántó Zoltán (szerk.) (1998), *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája* (pp. 101-127). Budapest. Aula; Közgazdaságtudományi Egyetem.
- Castells, Manuel (2005). *A hálózati társadalom kialakulása. Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra. I. kötet*. Budapest: Gondolat; Infonia.
- Cross, Patricia K. (1982). *Adults as learners. Increasing Participation and Facilitating Learning*. San Francisco; Washington; London: Jossey-Bass.
- Engler Ágnes (2011). Kisgyermeket nevelő hallgatók felsőfokú tanulmányainak vizsgálata. *Debreceni Szemle*, 19 (2), 243-256.
- Fehérvári Anikó (2000). Az iskolarendszeren kívüli képzés. Egy hallgatói vizsgálat tapasztalatai. *Iskolakultúra*, 10 (5), 34-48.
- Fukuyama, Francis (1997). *Bizalom. A társadalmi erények és a jólét megteremtése*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Györgyi Zoltán (2004). Tanul-e a magyar társadalom? In Mayer József, & Singer Péter (szerk.), *A tanuló felnőtt – a felnőtt tanuló* (pp. 145-163). Budapest: Országos Közoktatási Intézet.
- Halász Gábor (2013). Élethosszig tartó tanulás: 21. századi oktatási paradigma vagy múltó divat? In Kraiciné Szokoly Mária, Pápai Adrienn, & Perjés István (szerk.): *Európai léptékkal. Az élethosszig tartó tanulás társadalmi folyamatai és biopszichoszociális háttere című kutatóegyetemi alprojekt eredményei* (pp. 13-26). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Kerülő Judit (2010). „Sosem gondoltam, hogy a tanulás hiányozni fog!” A felnőttkori tanulás örömei és terhei. In Csótiné Belovári Anita (szerk.), *A felnőttképzés perspektívái nemzetközi konferencia kötete. 2010. szeptember 17.* (pp. 59-64). Kaposvár: Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kara.
- Kraiciné Szokoly Mária (2004). *Felnőttképzési módszertár*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Mayer József (2004). *A felnőttek iskolái*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet.
- Mátrai Zsuzsa (2016). Kifejtetés az emberi tőkéből. *Iskolakultúra*, 26 (2), 100-108.
- Óhidy Andrea (2006). Az élethosszig tartó tanulás és a felnőttképzés. *Új Pedagógiai Szemle*, 56 (10), 114-125.

- Polónyi István (2004). *A felnőttképzés megtérülési mutatói*. Budapest: Felsőoktatási Kutatóintézet.
- Schultz, Theodore W. (1983). *Beruházás az emberi tőkébe*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Stiglitz, Joseph E. (2005). *A viharos kilencvenes évek. A világ eddigi legprosperálóbb tíz évének története*. Budapest: Napvilág.
- Szigeti-Tóth János (szerk.) (2009). *A tanulás sokfélesége. Kutatás a felnőttkori tanulás indítékairól és akadályairól. Záró tanulmány*. Budapest: Magyar Népfőiskolai Társaság.
- Török Balázs (2006). Felnőttkori tanulás – célok és akadályok. *Educatio*, 15 (2), 333-347.